Oleksandr Konyk

PODILSKI DEPUTIES OF THE FIRST EMPIRE STATE DUMA OF THE RUSSIAN EMPIRE: DISTRICT REPRESENTATION

The situation unique in the political history of the Russian Empire of the early twentieth century when in the Podilska province exclusively peasants were elected to the highest representative body is considered in the article. It was the result of significant differences between Russian and Polish landowners of the region and the successful government policy during provincial elections thus representatives of deep layers of Ukrainian agricultural tradition were allowed to the State Duma. The prospect of harmonization of social interests opened but it didn’t manage to be realized.

Key words: State Duma, Podolsky province, peasants, deputies, political life.

УДК 94 (477) «192/193»: 323.3 – 055.2

Олена Коханова

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 20–30-Х РР. ХХ СТ.

У статті розкривається суть жіночого питання, піднятого більшовиками після жовтня 1917 р. Аналізується проблема забезпечення рівних можливостей для жінок в усіх сферах життєдіяльності через практику відділів роботи серед жінок та делегатських зборів. Описано процес залучення жіноцтва до суспільно-політичного життя на радянському просторі через ідеологічну діяльність жінвідділів, а пізніше жіночих секторів. Звернено увагу на ідеологічне та політичне забезпечення діяльності відділів роботи серед жіноцтва, наслідки такої діяльності.

Ключові слова: жінки, радянська влада, жінвідділи, жіночі сектори, делегатки.

Питання врегулювання відносин між чоловічим та жіночим населенням піднято більшовицькою владою одразу після жовтня 1917 р. Конституція 1919 р. ознаменувала початок створення правових умов для реалізації рівних можливостей, незважаючи на стать. Не треба забувати, що українські землі в складі Російської імперії дуже довго існували в умовах жорсткого патріархату, тому дана проблема на час революції стала дуже гостро. Ця проблема була піднята ще радянськими ідеологами та істориками, однак про повну достовірність такої інформації говорити не варто. Необхідно зробити комплексний аналіз радянських джерел. До радянських авторів, на роботи яких варто звернути увагу, можна віднести:О. Ємельянову [1], В. Більшай [3], М. Чиркова [8] та інших.

Мета статті – аналіз жіночого питання, що піднято більшовиками після встановлення їх влади на території України та упродовж 20–30-х рр. ХХ ст., а також висвітлення ролі жінвідділів та жіночих секторів у включенні жіноцтва до суспільно-політичного життя держави.

У листопаді 1917 р. в Петрограді проходила перша безпартійна конференція робітниць. У грудні 1918 р. ЦК партії створив комісію із пропаганди й агітації серед жінок. За рішенням ЦК РКП(б) подібні комісії створювалися також при губернських, міських, районних і повітових комітетах партії. Пізніше комітети були поділені на відділи, кожен з яких очолював певну ділянку партійної роботи. Відповідно до цього, комісії із пропаганди й агітації серед жінок були перетворені у відділи партійних комітетів з роботі серед жінок, так звані «жінвідділи» [1, с. 8]. Саме ці відділи стали провідниками жіноцтво у зовсім новий для них світ суспільно-політичних прав і можливостей.

Слід відзначити, що основною формою роботи жінвідділів виступали делегатські збори, які скликалися як у місті, так і на селі [2, арк. 5]. Скликалися вони із представниць, обраних на підприємствах, навчальних закладах, зборах хатніх господарок, загальних зборах селянок. Характеризуючи роботу делегатських зібрань жінвідділів, Й. Сталін писав, що вони представляють собою «дуже важливий механізм, що з’єднує нашу партію з жіночою частиною робітничого класу» [3, с. 113].

З 1923 р. взято курс на «коренізацію», то активізувалася робота в національному напрямку. Якщо до 1923 р. відбувалося русифікація та стирання національних меж, то тепер робиться акцент на розвитку національних меншин. Серед жіночого населення така робота була досить активною, прикладом цього слугує різноманітний партійний склад та склад делегатських зборів. Значну увагу приділяли роботі серед єврейського та польського жіноцтва.

Делегатські збори скликалися за секціями, для кожної з яких вироблялася власна програма лекцій, бесід та завдань, а також список рекомендованої літератури. Прикладами можуть слугувати такі секції: професійна секція (розглядалися питання союзних органів, партії, бюджету, заробітної плати, організації робітників, колективних договорів, охорони праці, кодекси законів), кооперативна секція (розглядалися питання історії розвитку кооперації, її організація та принцип роботи),

юридично-правова секція (розглядала революційну законність, роботу радянського суду, конституційне, сімейне, цивільне, кримінальне, житлове, земельне право), секція соціального виховання (питання виховання, соціалістичного виховання періоду НЕП, дитячого руху, боротьби зі старою дореволюційною педагогікою), секція охорони материнства та дитинства (ставила проблеми жіночої праці в СРСР та УСРР, жіночих хвороб, гігієни, абортів, дитячої смертності, нормального розвитку дитини, дитячої безпритульності) [4, арк. 35].

Делегатки мали проводити агітаційну, профорієнтаційну, громадську та політичну роботу не лише серед робітниць і селянок, а й звертати на специфічні групи такі, як вдови, дружини військових, наймички. Робота серед наймичок вважалася однією з найскладніших, позаяк вони були завантажені роботою і окрім виробництва не цікавилися ніякою іншою діяльністю. На нараді делегатів конференції наймичок 30 жовтня 1928 р. були виступи, які підтверджували те, що робота серед наймичок не проводилася, вони навіть не знають що таке спілка. Акцентувалася увага на тому, що вони не відвідували збори по кутках і не цікавилися ніякою роботою. При виборах до делегатських зборів наймички майже не потрапляли [5, арк. 39].

Робота серед дружин військових займала одне з провідних місць, адже вони здебільшого були домогосподарками і жили у військових містечках. Тому утворювалися для них стрілецькі та інші гуртки [5, арк. 45].

Безробітних жінок було найважче залучити як до громадської, так і до виробничої роботи. Тому здебільшого жіночі відділи пропонували культурно-виховну роботу серед цієї групи жіночого населення. Проводилися кампанії боротьби з проституцією й хуліганством. Ставився акцент на лекції з тем щодо венеричних хвороб. Відкривалися драматичні гуртки та проводилися екскурсії. В протоколі засідання окружної жіночі комісії при Кременчуцькому окружному парткомі від 18 січня 1927 р. вказувалося, що лише 3,6 % безробітних жінок охоплені культурною діяльністю. Зустрічалися явища, коли жінки намагалися підірвати цю роботу, але поступово вливалися у неї. Виступаючі на засіданні пропонували спочатку залучати жінок робітників, бо вони вже підготовані до такої діяльності, а вже через них інших більш слабких жінок. Відмічали необхідність організації гуртка кравецтва і шиття [6, арк. 18].

Обов’язковою умовою роботи делегаток та делегатських зборів було зібрання інформації про жінок, позбавлених виборчого права, а також робота з ними задля того, щоб вони не стали ворожими елементами для соціалістичного будівництва. Делегатки мали врахувати настрої окремих груп виборців серед жінок, позбавлених виборчого права [7, арк. 3].

Делегатки, які успішно закінчували курси, залучалися до певної громадської роботи, а ті, хто не встиг засвоїти курс, залишалися на повторний [7, арк. 33]. Неможливо було відправити на суспільно-політичну роботу жінку, яка повністю не була освічена.

Завдання жіночих відділів регулярно обговорювалися на зборах і конференціях керівників, а також на партійних з’їздах. Основними цілями жіночих відділів були: з одного боку, підвищити самодіяльність і активність жіночих мас із метою залучення їх у загальну партійну й радянську роботу, а з іншого боку, створювати або підтримувати плани, виходячи з важких умов, у яких перебувають робітниці в сучасний перехідний період. Завдання роботи жінвідділів були викладені в резолюції «Про роботу серед робітниць і селянок», затвердженої в 1924 р. ЦК РКП(б) з доручення XIII з’їзду партії: а) Поширення впливу партії на широкі маси робітниць і селянок шляхом їх політичного й культурного виховання. б) Залучення робітниць і селянок у партійне, професійне, кооперативне й радянське будівництво. в) Проведення через радянські, професійні, кооперативні й інші організації роботи з будівництва установ, що звільняють робітниць і селянок (ясел, їдалень та ін.) [8, с. 53–54].

Важливою складовою діяльності жіночих відділів була організація роботи серед дружин робітників, проведення днів зборів будинків, розподіл районів на дільниці. Для цього виготовляли відповідні афіші, за що відповідали організатори з цього питання, які також повинні були організовувати обхідні рейди по квартирам та базарам для активного залучення безробітних жінок робітників. У протоколі засідання колегії Кременчуцького окружного жіночого відділу від 2 грудня 1925 р. відмічений виступ голови жіночого відділу Медведєвої про те, що робота в місті занепала, секції не проводять як слід роботу у зв’язку з тим, що робітниці не являються на заняття секції, а відвідують лише дружини робітників та службовців [9, арк. 55]. Причиною цього було виробниче навантаження та домашнє господарство робітниці, яка просто не встигала відвідувати заняття.

Позитивним моментом роботи жіночих відділів було те, що їх діяльність розповсюджувалася не лише на робітниць, а й молодих дівчат. Районні ради молоді посилали представників по роботі серед дівчат в районні відділи робітниць. При цьому враховувались вікові особливості дівчат, їх інтереси та навіть використовувався особливий підхід до них [10, арк. 30].

Жіночі відділи готували різні програми із залучення жіноцтва до активної участі у виборах до рад та інших органів. Намагалися втілити у практику надане жінці право обирати та бути обраною.

Для цього проводилися окремі бесіди, виступи, демонстрації, друкувалися статті в журналах чи газетах, випускалися брошури та плакати, які агітували жінок йти на вибори. Завдання, що стояли перед жінвідділами були тісно пов’язані із загальнополітичною ситуацією в країні й проведеною більшовиками політикою. Бажання заохочення жінки в практичну діяльність держави спричинено в першу чергу необхідністю її залучення до виробництва через політичну свідомість [11, арк. 25].

Якщо переглянути схему звіту для повітового жіночого відділу, то можна побачити найважливіші пункти, на які зверталася значна увага при роботі кожного жіночого відділу. У даному звіті кожен жіночий відділ мав вказати кількість делегаток в місті, селі; кількість проведених делегатських зборів в місті, повіті; переобрання делегатських зборів, кількість політичних виступів та доповідей по соціалістичному будівництву, наявність селянок в радах, виконкомах, президіях, секціях; кількість селянок, що записалися в партію; кількість робітниць і селянок, які навчаються в партійних школах; кількість проведених концертів-мітингів, співбесід, лекцій тощо [12, арк.10].

Слід зауважити, що жіночі відділи успішно виконували свою роботу. Вони були дуже популярні, жінки охоче йшли туди, щоб включиться в політичне та громадське життя, а також вирішувати труднощі, що виникали на роботі або у родині, і завжди знаходили там підтримку й допомогу. Жіночі відділи надавали юридичну допомогу в судових справах, пов’язаних із сімейними суперечками. Також, жіночі відділи вносили свої пропозиції в державні органи при формуванні законодавства. Саме вони зробили доповнення до закону про загальну трудову повинність, суть яких полягала в тому, що від неї звільнялися жінки молодші 16 і старше 40 років, вагітні за 8 тижнів до пологів і породіллі на 8 тижнів після пологів; жінки, що мають дітей до 8 років, і жінки, що займаються господарством і обслуговують не менш 5 членів родини. Жіночим відділам також належала ініціатива приведення в життя в 1920 р. закону про некараність аборту, утворення міжвідомчої комісії з боротьби із проституцією, створення комісії сприяння охорони материнства й дитинства. Жіночі відділи, відправляючи своїх представниць у відділи Рад як практикантoк, давали радянським установам тисячі нових працівників замість колишніх чиновників. Зокрема, в боротьбі з голодом 1921 р. жіночі відділи відігравали значну роль, відвідуючи будинки і збираючи допомогу голодуючим, проводячи агітацію взаємодопомоги. Однак, незважаючи на офіційні рішення й постанови партійних з’їздів, діяльність жіночих відділів натрапляла на ворожість і глузування. У деяких місцевостях члени партійних комітетів відкрито критикували політику жіночих відділів, ліквідували їх, спалювали їх документи [13, с. 21].

За свідченням представниць жіночих відділів, вираження «центробаби», «бабкоми» їм доводилося чути навіть із боку «відповідальних працівників». У деяких парткомах на жіночі відділи дивилися як на окремі самостійні організації, що ведуть специфічну жіночу роботу, що не має нічого спільного з партійною роботою [8, с. 67].

Бажання партії зберегти жіночі відділи пояснювалося в першу чергу тим, що робітниці могли вийти з-під контролю більшовицької партії, і потрапити під вплив інших об’єднань. По-друге, прагнення партії зберегти жіночі відділи пояснювалося економічними причинами. Жінки мали згуртуватися навколо радянської влади для вирішення господарських завдань та підйому економіки. Пізніше замість жіночих відділів у 1930 р. створені жіночі сектори у відділах агітації й масових кампаній ЦК ВКП(б), ЦК комуністичних партій республік, крайових, обласних, міських і районних комітетів партії, а також у парткомах великих підприємств.

У цілому, необхідно відзначити, що результати діяльності жіночих відділів були значні, і розпуск жіночих відділів в 1930 р. та жіночих секторів у 1934 р. був передчасним. На той час ці органи встигли лише визначити основні контури величезної роботи серед жінок, а їх втілення могло зайняти десятиліття. Якщо переглянути статистичні матеріали, то можна побачити процент залучення та участі жінок в радах. В УСРР у 1925 р. членами партії було лише 8,6 % жінок [14, с. 12]. Якщо на 1926 р. членами міських рад в СРСР було 18,2 % жінок, то вже на 1934 – 30,4 %. Також, на 1926 р. членами сільських рад було 9,9 % жінок, а на 1934 рік – 26,2 % [15, с. 4]. Збільшення відсотку жіноцтва у радах було заслугою саме жіночих відділів та жіночих секторів.

Список використаних джерел

1. Емельянова Е. Д. Работа Коммунистической партии среди трудящихся женщин в восстановительный период / Е. Д. Емельянова – Смоленск, 1961. – 34 с. 2. Держархів Харківської обл., ф. 1(П), оп. 1, спр. 3, арк. 4–5. 3. Бильшай В. Решение женского вопроса в СССР/ В. Бильшай – М: Государственное издательство политической литературы, 1956. – 248 с. 4. Держархів Полтавської обл., ф. 5(П), оп. 1, спр. 14, арк. 35. 5. Там само, ф. 5, оп. 1, спр. 69, арк. 39, 45. 6. Там само, спр. 50, арк. 18. 7. Там само, спр. 41, арк. 3, 33. 8. Чирков П. М. Решение женского вопроса в СССР (1917–1937 гг.) / П. М. Чирков. – М.: Мысль, 1978. – 256 с. 9. Держархів Полтавської обл., ф. 5, оп. 1, спр. 14, арк. 55. 10. Держархів Харківської обл., ф. 1(П), оп. 1, спр. 302, арк. 30. 11. Там само, ф. 21(П), оп. 1, спр. 9, арк. 25. 12. Там само, ф. 1(П), оп. 1, спр. 330, арк. 10. 13. Емельянова Е. Д.

Революция, партия, женщина (Опыт работы Коммунистической партии среди трудящихся женщин (октябрь 1917–1925 гг.) / Е. Д. Емельянова. – Смоленск, 1971. – 240 с. 14. Б. А. Женщины в РКП в цифрах / А. Б. // Коммунистка. – 1925. – № 4. – С.11–14. 15. Советская женщина – самая счастливая в мире (Статистический материал). – Сталинград: Сталинградская правда, 1938. – 12 с.

Елена Коханова

ЖЕНСКИЙ ВОПРОС В СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ В 20–30-Х ГГ. XX В.

В статье раскрывается суть женского вопроса, который был поднят большевиками после октября 1917 г. Анализируется проблема обеспечения равных возможностей для женщин во всех сферах жизнедеятельности через практику отделов по работе среди женщин и делегатских сборов. Описан процесс привлечения женщин к общественно-политической жизни на советском пространстве за идеологическую деятельность женотдела, а позже женских секторов. Обращено внимание на идеологическое и политическое обеспечение деятельности отделов по работе среди женщин, последствия такой деятельности.

Ключевые слова: женщины, советская власть, женотделы, женские секторы, делегатки.

Olena Kohanova

WOMEN’S ISSUES IN SOVIET UKRAINE IN THE 20–30’S. XX CENTURY

This article deals with the women’s issue that was raised by the Bolsheviks after the October Revolution of 1917. The problem of ensuring equal opportunities for women in all spheres of life through the practice of departments to work among women and delegate fees. Describes the process of involving women in social and political life in the Soviet space for ideological activities women’s departments, and later zhensektorov. Drawn attention to the ideological and political support of the departments to work among women, the consequences of such activities.

Key words: women, the Soviet regime, women’s departments, zhensektory, the delegates.

УДК 94(477): 347.97/. 99

Костянтин Кондратюк, Мар’яна Леськів

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ (1939–1941 РР.)

У статті охарактеризовано радянську судову систему, встановлену в Західній Україні у 1939–1941 рр. З’ясовано масштаби репресій та їх наслідки для місцевого населення

Ключові слова: Західна Україна, тоталітарний режим, судочинство, судова система, репресії.

Історія масових репресій, які здійснювалися сталінським режимом в Україні, викликала й продовжує викликати значне зацікавлення науковців і широкої громадськості. Масштабні репресивні акції радянської влади торкнулися різних верств суспільства, багатьох соціальних і національних груп населення, зламавши долі сотень тисяч людей і залишивши болісний, трагічний слід у житті декількох поколінь. За минулі два десятиліття в українській історіографії з’явилася низка змістовних праць, присвячених загальним проблемам Другої світової війни, приєднання Західної України до СРСР і здійснення на цих територіях радикальних суспільних перетворень, проведення політики радянізації. Проте у вітчизняній історичній науці проблема запровадження й функціонування радянського судочинства в західних областях України в 1939–1941 рр. розглядається побіжно, фрагментарно, у контексті більш широких дослідницьких завдань. Та обставина, що в часи незалежної України ця проблема не була предметом спеціального висвітлення і обумовлює актуальність цієї статті.

Восени 1939 р., зі вступом у Західну Україну Червоної армії, ліквідовано польську політичну систему й розпочато формування нового владного механізму. Під керівництвом радянського військового командування, партійних і державних чиновників, відряджених у регіон ЦК КП(б)У, повсюдно формувалися перехідні органи влади – тимчасові управління в містах та селянські комітети в селах. Цей процес утвердження радянського тоталітаризму супроводжувався розгортанням масових репресій.

Каральні заходи, які здійснювалися у той час, скеровувалися проти різних соціальних, національних, релігійних груп населення та окремих осіб, котрі трактувалися як ворожі радянській владі. Такі каральні акції мали різні форми й прояви: від обмеження права на проживання, виселення на спецпоселення, ув’язнення в тюрмах, таборах та колоніях тощо – аж до розстрілу.